

Sujuvammin korkeakouluun ja sieltä työelämään

Suomalaiset nuoret aloittavat korkeakouluopintonsa paljon eurooppalaisia ikätovereitaan vanhempina ja opiskelevat heitä pitempään. Mitkä olisivat ne keinot, joilla työuria saataisiin pidennettyä niiden alkupäästä?

Anita Lehikoinen
Johtaja
Korkeakoulu- ja tiedeyksikkö
Opetus- ja kulttuuriministeriö
anita.lehikoinen@minedu.fi

Opintoaikojen lyhentäminen yliopistoissa ja opiskelupaikkojen tehokkaampi käyttö on ollut suomalaisen korkeakoulupolitiikan vakioaiheita jo vuosikymmenien ajan. Näin oli jo 1960-luvulla suurten ikäluokkien hakiessa pääsyä yliopistoihin. Käsite ylioppilassuma tuli käyttöön seuraavina vuosikymmeninä, kun uudet ylioppilaat eivät enää päässeetkään ongelmitta sijoittumaan haluamalleen alalle haluamaansa yliopistoon.

Osittain ylioppilassumaa ja kasvanutta korkeakoulutuksen kysyntää ratkaisemaan





Anita Lehikoinen tähdentää, että nuoret eivät saa eksyä koulutusviidakkoon eikä perustutkinnon suorittaminen ole elämäntyö.

luotiin 1990-luvun alkupuolella ammattikorkeakoululaitos, ensin kokeiluna. Tavoitteena oli luoda uudenlainen korkeakoulusektori, joka tuottaa yliopistoihin verrattuna erilaista korkeakoulutasoista osaamista yhteiskunnan ja työmarkkinoiden käyttöön. Samalla oli pyrkimyksenä välttää yliopistojen sisäänottojen kasvattamista suuntaamalla koulutuskysyntää ammattikorkeakouluihin. Nyt tiedämme, että yliopistojen sisäänotot ovat kasvaneet, ja että ammattikorkeakoulujen syntyminen ei nopeuttanut siirtymistä toiselta asteelta korkeakouluihin eivätkä valmistumisajat kummallakaan korkeakoulusektorilla ole lyhentyneet.

Opintojen pitkittymisen ongelmaa ei ole ratkaissut myöskään siirtymisen opintorahapainotteiseen opintotukeen. Opintotuki otettiin käyttöön vuonna 1972 säädetyn opintotukilain myötä, ja opintotukipainotteisuuteen siirryttiin opintorahaan vuonna 1992 tehdyn merkittävän korotuksen myötä. Eri vuosikymmenillä tehdyt tutkintorakenteen ja -mitoituksen uudistamiset sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoitus- ja ohjausmallien muutokset eivät myöskään ole onnistuneet ratkaisemaan ongelmaa. Opintojen pitkittyminen näyttääkin kesto-ongelmalta vailla ratkaisua.

Opiskelijana vai osaajana työelämässä?

Meillä aloitetaan korkeakouluopinnot kansainvälisesti vertaillen vanhalla iällä. Suomalaiset nuoret aloittavat yliopisto- ja ammattikorkeakouluopinnot

Muissa maissa nuoret aloittelevat jo työuraansa, kun Suomessa samanikäiset vasta pääsevät opiskelemaan.

mediaani-ikänsä¹ 21-vuotiaana, mutta viidennes aloittajista on yli 26-vuotiaita. Hitaan siirtymisen ja opintojen pitkittymisen ongelmaa on tarpeen tarkastella niin yksilön, korkeakoulun kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. OECD-maissa useimmilla on työura jo hyvässä alussa, kun meillä vasta päästään opintoihin kiinni. Tutkinnot Suomessa suoritetaan myöhäisestä aloittamisesta johtuen suhteellisen iäkkäinä: ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden mediaani-ikä on 25 vuotta, ja yliopistossa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden mediaani-ikä on 27–28-vuotta.

Viimeaikaiset tutkimustulokset viittaavat siihen, että vastentahtoisesti vietetyt väliuodet rasittavat henkisesti nuoria koulunsa juuri päättäneitä.² Tämä korostuu erityisesti korkean nuorisotyöttömyyden aikana, kun tarjolla ei ole mielekästä tekemistä, jolla nuori voi uuteen, aikuiseseen elämäntapaan kiinnittyä. Selvää on, että moni kokee hyötyvänsä väliuodesta, mutta järjestelmä ei saa pakottaa väliuoden tai väliuosiin viettoon.

¹ Kun opintonsa aloittavat asetetaan järjestykseen iän mukaan, niin mediaani-ikä on sillä, jonka molemmille puolille jää yhtä monta muuta.

² Ks. professori Katariina Salmela-Aron johtama FinEdu-tutkimus, jonka kotisivut löytyvät osoitteesta <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/psykologia/tutkimus/finedu/finedu>.

Opintojen pitkittymiseen on monia syitä. Osa liittyy opetuksen järjestelyihin, ehkä opetuksen ja ohjauksen laadun puutteisiin, työssäkäyntiin ja osa yleiseen aikuistumiseen liittyviin siirtymävaiheen vaikeuksiin. Perustavoite on, että järjestelmätasolla tavoiteaikainen opiskelu pitää valtavirtaistaa - yksilöllisiä joustoja tarvitaan, mutta pääsääntöisesti opinnot tulisi suorittaa annetussa ajassa, aivan niin kuin muillakin koulutusasteilla ja aivan niin kuin työtehtävät työpaikoilla.

Opintojen pitkittyminen – laatua vai resurssien tuhlausta?

Korkeakoulujen kannalta runsas keskeyttäminen ja opintojen pitkittyminen on resurssiongelma. Ovesta tulee uusia opiskelijoita joka vuosi, mutta entiset eivät poistukaan palveluja käyttämästä samaa tahtia. Erityisesti yliopistoissa opiskelijat suorittavat myös tutkintovaatimuksia laajempia tutkintoja huomattavassa määrin, jolloin resurssien ennakointi ja käyttö vaikeutuvat mm. kurssitarjonnan ja tilojen käytön osalta. Esimerkiksi vuonna 2007 suoritettujen ylempien korkeakoulututkintojen laajuus oli yli 330 opintopistettä 43 prosentilla valmistuneista (5 049) ja yli 360 opintopistettä oli 16 prosentilla valmistuneista (1 914). Tavanomaisen tutkinnon laajuus on 300 opintopistettä, eli lukuvuodessa pitäisi voida suorittaa 60 opintopistettä.

Yhteiskunnan kannalta keskeinen huoli liittyy toisaalta osaavan työvoiman saatavuuteen, toisaalta resurssien tehostamiseen käyttöön: eri alojen ammattilaisista on pula, kun tutkinto suoritetaan huomattavasti tavoiteaikaa pidemmässä ajassa ja valmistusmäärät ovat aloittaneisiin nähden vähäiset.

Vuosien aikana on keskusteltu runsaasti siitä, onko hidas siirtyminen ja opintojen pitkittyminen ongelma ollenkaan; ihmiset voivat toteuttaa itseään, ja tutkinnot ovat laaja-alaisia antaen hyvät

Nykyistä varhaisemmat valmistumisiät merkitsisivät suurempaa tuottoa niin yksilön kuin yhteiskunnankin koulutuspanostuksille.

työmarkkinavalmiudet. Näinkin asiaa voitaisiin katsoa, mutta työikäisen väestön määrän vähentyminen, työn tuottavuuden kasvun hidastuminen ja näistä seuraavat paineet julkiseen talouteen pakottavat tarkastelemaan asiaa vakavasti.

Voidaan myös ajatella, että koulutuspanostuksille niin yksikön kuin yhteiskunnan kannalta saadaan suurempi tuotto, mikäli korkeakoulututkinnon taolsoiseen työpaikkaan sijoitetaan nykyistä varhemmin. Kaikkea elämän varrelta tarvittavaa osaamista ei pidä yrittää suorittaa perustutkintovaiheessa, vaan osaamista pitää vahvistaa myös työuran aikana. Tässä suhteessa käynnissä oleva aikuiskoulutuksen uudistus avaa uusia mahdollisuuksia. Osaamista pitää voida päivittää ja uudistaa yhä enemmän lyhytkestoisemmalla koulutuksella, jonka ei tarvitse johtaa tutkintoon.

Taloukasvun ja sen mahdollistaman hyvinvoinnin turvaaminen tulevaisuudessa edellyttää työikäisen väestön työllisyysasteen merkittävää kasvattamista. Aiempi hyvä kehitys työvoimaosuuskasvussa johtui pääosin eläkelainsäädäntöön tehdyistä muutoksista. Sen sijaan työuran alkupäässä vastaavaa kehitystä ei ole tapahtunut. Suomessa 15-vuotiaiden jäljellä oleva opiskeluaika on OECD-maiden pisin, keskimäärin 8,5 vuotta. Vertailumaissa aika vaihtelee 5–8 vuoden välissä ollen esimerkiksi Tans-

Nuorten nopeampi siirtyminen koulutuksesta työelämään lisäisi työvoiman saatavuutta ja parantaisi korkeakoulujen resurssitilannetta.

kassa 7,8 vuotta, Ruotsissa 7,5 vuotta ja Irlannissa vain 5 vuotta.

Toinen tapa hahmottaa tilannetta on, että Suomessa 20–29-vuotiaista koulutuksessa on 43 %, muissa OECD-maissa vain joka neljäs. Mikäli Suomessa päästäisiin muiden OECD-maiden tasolle, niin suhteutettuna vuoden 2025 ikäluokkaan se vapauttaisi työmarkkinoille lähes 120 000 nuorta. Samalla toiminnan tehostuksessa koulutuspaikkojen saatavuus nuorten keskuudessa paranisi ja siirtyminen opintoihin nopeutuisi. Tämä parantaisi korkeakoulujen opiskelija/opettajasuhdetta ja mahdollistaisi voimavarojen suuntaamiseen opetuksen laadun parantamiseen.

Koulutuspaikat tehokkaampaan käyttöön

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä selvitti korkeakouluopintoihin siirtymistä ja opintojen kestoa keväällä 2010 (Lehikoinen ym. 2010) ja teki esityksiä prosessin vauhdittamiseksi niin, että korkeakouluopinnoista siirryttäisiin tutkinnon suorittaneina työelämään vähintään vuotta nuorempina kuin nyt.

Yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin otetaan vuosittain noin 56 000 uutta opiskelijaa. Uusia ylioppilaita valmistuu 33 000 vuodessa, joista 40 % eli noin

10 000 saa paikan samana vuonna korkeakouluissa. Selvitysten valossa korkeakouluopintojen nopeuttamiseen ja koulutuspaikkojen käytön tehostamiseen on suuri tarve. Vuonna 2003 ammattikorkeakouluissa opintonsa aloittaneista viidesosassa tutkinnon oli suorittanut samassa ammattikorkeakoulussa 54 % ja kaikkiaan 60 %. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että ammattikorkeakoulujen tavoitteellinen tutkintoaika on 3,5–4 vuotta. Yliopistoissa lukuvuonna 2001–2002 aloittaneista 7 vuodessa ylemmän korkeakoulututkinnon suoritti 56 %. Lukua nostaa kuitenkin merkittävästi vuoden 2008 tutkintopiikki, jota ilman oltaisiin tassaossa 49 %. Valtaosalla aloista tavoiteaika tutkinnon suorittamisella on viisi vuotta.

Korkeakoulututkintoa suorittamaan otettujen määrä on Suomessa eurooppalaista kärkitasoa, mutta tutkinnon suorittaneiden määrässä olemme eurooppalaista keskitasoa huonosta läpäisystä johtuen. Laskennallisesti on helppoa todeta, että mikäli tutkintoläpäisy olisi meillä nykyisen 60 prosentin sijaan edes kohtuullisella 75 prosentin tasolla, niin nykyiset tutkintomäärät voitaisiin saavuttaa jopa 10 000 uutta opiskelijaa vähemmällä määrällä. Kun korkeakouluopiskelijan keskimääräinen vuosikustannus on noin 6 000 euroa vuodessa, niin laskennallisesti jopa 60 miljoonaa euroa vuosittain on uudelleen kohdennettavissa koulutuksen ja tutkimuksen laadun parantamiseen tai vaihtoehtoisesti meillä on 10 000 aloituspaikka enemmän vapaana uusille opiskelijoille. Koulutuspaikkojen käytön tehostaminen on nuorten, korkeakoulujen ja yhteiskunnan etu!

Toimintakulttuureja uudistettava

Opiskelijavalintoja on uudistettava siten, että opiskelijat pääsevät entistä nuorempina korkeakouluopintoihin ja valmistuvat nopeammin. Tämä asettaa haasteita valintajärjestelmän uudistamiselle

Taide- ja kulttuurialan koulutusta tulisi vähentää ja sosiaali- ja terveysalan koulutusta lisätä.

ja opintojen ohjauksen tehostamiselle, mutta myös koulutussisältöjen ja tutkintorakenteiden kehittämiseksi. Uusista ylioppilaista pääsee opiskelemaan vain murto-osa, mikä tarkoittaa, että aiempien vuosien ylioppilaat hakevat yhä uudelleen korkeakouluopintoja. Osittain tämä johtuu siitä, että hakijoiden toiveet ja korkeakouluopintojen tarjonta eivät kohtaa. Osittain tarjonnan ja kysynnän kohtaamattomuus on väistämätöntä: esimerkiksi taide- ja kulttuurialoille on voimakasta kysyntää, vaikka työllistyminen on heikkoa, kun taas toisilla, työelämän kannalta tärkeillä aloilla on hakijapulaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulla on saada koulutustarjonta ja opiskelijavirrat toimimaan niin, että yhteiskunnan toiminnan kannalta relevantteille aloille saadaan riittävästi ammattitaitoisia osaajia. Varsin hyvin tiedetään, että sosiaali- ja terveysalan koulutusta tulisi lisätä ja erityisesti matkailualan, taiteen ja kulttuurin koulutusta vähentää.

Miksi näin ei ole tehty, kun kaikki yhteiskunnalliset tahot peräänkuuluttavat koulutuksen ja työmarkkinoiden parempaa kohtaantoa? Hyvin vahvasti on kyse yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ja niiden ylläpitäjien haluttomuudesta ja vaikeuksista muuttaa olemassa olevia toimintarakenteita – mutta myös päättäjien rohkeuden puutteesta uuden edessä.

Valtion korkeakoulu- rahoitukselle tullaan asettamaan ehtoja.

Suomessa korkeakoulujen autonomia, erityisesti yliopistojen, on hyvin vahva. Opiskelijavalinta, tutkintojen sisällöt ja opetusjärjestelyt ovat korkeakoulujen vastuuseen kuuluvia asioita. Kun toimintaa kuitenkin rahoittaa pääosin julkinen valta, on selvää, että valtion rahoitukselle voidaan asettaa ehtoja. Varmasti on niin, että yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoitus- ja ohjausjärjestelmiä uudistettaessa opintoprosessien laatu, tehokkuus ja vaikuttavuus valinnasta valmistumiseen ja työllistymiseen saakka tulevat entistä enemmän vaikuttamaan korkeakouluille osoitettavaan rahoitukseen. Vireillä on onkin valmistelu, jonka tavoitteena on korkeakoulujen rahoitus- ja ohjausmallien uudistaminen vuodesta 2013 alkaen. Luonnollisesti korkeakoulujen rahoitukselle asetetaan muitakin tavoitteita erityisesti tutkimuksen laatuun, tiedon hyödyntämiseen ja kansainvälistymiseen liittyen.

Yhä vielä kuulee puhuttavan, että opintojen nopeuttaminen, eli keskeyttämisen vähentäminen ja tavoiteajassa valmistuminen, uhkaa opintojen ja tutkintojen laatua. Näinhän ei ole. Esimerkiksi Helsingin yliopiston opetuksen johtamisen arvioinnissa (Saari ja Frimodig 2009) kansainväliset arvioitsijat nostivat esille huolensa sellaisen tutkinnon laadusta, joka suoritetaan vuosien tai jopa vuosikymmenen kuluessa. Meillä sekä opiskelijoiden että korkeakoulujen pitää ymmärtää, että tietylle tutkinnolle asetetaan sellaiset oppi-

mistavoitteet, että keskiverto-opiskelija kykenee ne saavuttamaan tavoiteajassa. Perustutkinnon suorittaminen ei ole elämäntyö.

Suomessa vallitsee vahva osa-aikaisen opiskelun kulttuuri heti opiskelun ensi vuosista lähtien. Monilla ansiotyö, liittyipä se opiskeltuun alaan tai ei, menee ajankäytössä opiskelun edelle. Tästä on viitteitä parin vuoden takaisessa EuroStudent-selvityksessä (EuroStudent 2009), josta käy ilmi, että suomalainen opiskelija käyttää opintoihinsa vähemmän aikaa viikossa kuin muiden Euroopan maiden opiskelijat. Samasta aineistosta voi päätellä myös sen, että liian kuormittuneet tai vaativat tutkintovaatimukset eivät ole keskeisin opintojen viivästymisen syy, kun suhteellisen vähäisellä opiskelupanoksella kuitenkin valmistutaan maisteriksi noin 6,5 vuodessa.

Opintoraha, erilaiset opintotuen muodot (mm. matka-alennukset, tuettu ruokailu ja asuminen) ja loma-aikoina tehty ansiotyö eivät tuo sellaista elintasoja, mitä suuri osa opiskelijoista tavoittelee. Lienee selvää, että opintorahan määrää ei voida nostaa sellaiseksi, että opiskelija ei muita tuloja vuoden mittaan tarvitse. Olisi tarpeen keskustella tuen rakenteen erilaisista vaihtoehdoista. Opintorahan turvin ei tietenkään ole välttämätöntä sinnitellä, mutta suomalaiset opiskelijat karsastavat opintolainan käyttöä. Monessa tilanteessa opintolainaa saattaisi vähentää lukukausien aikaisen ansiotyön tarvetta. Vähempi lukukausien aikainen ansiotyö ja enemmän opiskelua voisi jouduttaa valmistumista ja pääsyä koulutustasoa vastaavaan tulotasoon. Opintolainaa on olennainen osa opintotukea ja tämän ymmärtäminen antaa myös oikean viestin koulutuksen investointiluonteisuudesta. Korkeakoulututkinnon yhteiskunnalliset tuotot ovat huomattavat, mutta yksilölliset tuotot vielä suuremmat, vaikka alojen väliset erot ovatkin suuria.

Korkeakoulujen rakenteellisella kehittämisellä laatua ja vaikuttavuutta

Tämän vuoden aikana peistä on taitettu myös korkeakoulujen rakenteellisesta kehittämisestä. Mitä tekemistä sillä on opintojen sujumisen kanssa?

Opiskelijan ja työmarkkinoiden näkökulmasta on tärkeää turvata opetuksen ja siihen liittyvien palvelujen korkea laatu. Hallituksen sivistyspoliittinen ministeriryhmä teki 23.6. kannanoton koskien korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen vauhdittamista. Ministeriryhmän yhtenä rakenteellisen kehittämisen periaatteena on, että "kaikki opiskelijat saavat laadultaan tasavertaisen koulutuksen ja opintoja tukevat



Kehitys kulkee pois pienistä ja pirstaleisista yksiköistä kohti isompia korkeakouluyhteisöjä.

palvelut riippumatta opiskelupaikkakunnasta”.

Rakenteellisen kehittämisen tavoitteena on saada aikaan kauttaaltaan vahva ja laadukas suomalainen korkeakoululaitos, jolla on edellytykset menestyä kansainvälisesti ja olla houkutteleva opiskelupaikka

ja työnantaja. Nämä tavoitteet edellyttävät vahvoja korkeakouluyhteisöjä ja osaamiskeskittymiä. Näitä ei voida saavuttaa pienillä pirstaleisilla koulutusohjelma- ja koulutusyksikkörakenteilla. Esimerkiksi ammattikorkeakouluissa yli 10 % runsaasta 500 hakukohteesta on sellaisia, joissa aloituspaikkaa kohti on keskimäärin alle 1 hakija. Lisäksi pieniä enintään 40 aloituspaikan koulutusohjelmia on runsaasti ja erityisesti monissa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sivutoimipisteissä opiskelijan sivuainemahdollisuudet ja tarvittavat tukipalvelut ovat hyvin rajalliset. Sivistyspoliittisen ministeriryhmän kannanotto kytkeekin rakenteellisen kehittämisen keskeisesti koulutuksen ja tutkimuksen laatuun, joka samalla merkitsee alueiden osaamisen vahvistumista.

Miten tästä eteenpäin?

Opiskelijavalintojen uudistamistyö on käynnissä tiiviissä yhteistyössä korkeakoulujen kanssa. Tavoitteena on opiskelijavalintojen kehittäminen niin, että ensimmäistä opiskelupaikkaa toisen asteen tutkinnon jälkeen hakevat sijoittuvat nopeammin korkeakouluihin ja valinnoissa hyödynnetään todistusvalintoja nykyistä paremmin. Vuonna 2013 käyttöön otettava yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteinen sähköinen hakujärjestelmä helpottaa opiskelijapaikkojen hakua ja tehostaa koulutuspaikkojen käyttöä.

Perusopetuksen ja lukiodien opintojen ohjaukseen ja korkeakoulujen valintajärjestelmien uudistamiseen pitää panostaa nyt, jotta nuoret eivät eksy koulutusviidakkoon vaan pääsevät täysipainoisesti rakentamaan entistä paremmin voivaa Suomea. Tulevina vuosina korkeakoulutuksen voimavaroja on siirrettävä toimimattomien rakenteiden ylläpitämisestä laadukkaaseen koulutukseen ja tutkimukseen. Muuhun ei Suomella ole varaa. ■

KIRJALLISUUS

EuroStudent (2009), Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, Euro-Student III (2005–2008), Bielefeld: Bertelsmann.

www.eurostudent.eu:8080/publications
Lehikoinen, A. ym. (2010), Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep! Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11.

www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/tr11.pdf? lang=fi
Saari, S. & Frimodig, M. (2009), Leadership and Management of Education. Evaluation of Education at the University of Helsinki 2007–2008, University of Helsinki Administrative Publications 58, Evaluations.

www.helsinki.fi/julkaisut/aineisto/hallinnon_julkaisuja_58_2009.pdf

